

***The Gold-Bug* av Edgar Allan Poe**

En av världslitteraturens mest lästa skalbaggsnoveller

Anders N. Nilsson

Alla som använt sig av någon typ av insektsfällor placerade på trädstammar vet att de fångar mängder av guldbaggar sommartid. Här uppe i norr rör det sig då så gott som alltid om den olivgröna guldbaggen, *Protaetia metallica*, vars larver utvecklas hos myror. Orsaken till varför dessa skalbaggar dras till fällornas glykolösning är väl inte riktigt klarlagd, och det känns lite onödigt att de ska behöva dö i onödan då deras informationsvärde i aktuella inventeringssammanhang torde vara ringa. Men vackra är de, även som döda.

Även om guldbaggen hos oss mest gjort sig känd som en utmärkelse i filmsammanhang har den även sin givna plats i världslitteraturen. Jag tänker då främst på novellen *The Gold-Bug* författad av amerikanen Edgar Allan Poe (1809-1849), och tryckt första gången redan 1843 i *Philadelphia Dollar Newspaper* efter att novellen prisbelönats med 100 dollar. I bokform trycktes novellen två år senare, 1845, i Poes *Tales*, där den fick inleda samlingen.

Poe brukar ibland tillskrivas den första moderna deckarnovellen, medan andra istället lyfter fram tysken ETA Hoffman. För vissa typer av deckare, som till exempel det slutna rummets gåta, var dock Poe helt stilbildande, och han var helt klart även en viktig föregångare inom andra genrer som skräck och SF. Hans texter hade en stor betydelse för många andra författare, som till exempel Charles Baudelaire och Jules

Verne. I Sverige lästes och diskuterades hans noveller av bland andra Ola Hansson och August Strindberg (Anderson 1973). Det framgår av deras brevväxling att Strindberg läste och imponerades av *The Gold-Bug* i svensk översättning.

The Gold-Bug var den första berättelsen av Poe som översattes till ett annat språk och den trycktes på franska som *Le Scarabée d'or* redan 1845. Det dröjde enligt Carl L. Anderson fram till 1881 innan den gavs ut på svenska i första delen av samlingen *Underliga historier*. Novellen har därefter utgivits på svenska i en rad olika översättningar (Nygren 1998), varav jag läst de tre av Anna Berg-Mortensen från

1922, av S. Nilsson från 1931 och av Erik Carlquist från 2005.

Novellen inleds med att berättaren hälsar på sin vän William Legrand på Sullivans Island i havet utanför staden Charleston i South Carolina. Legrand bor där med den svarte före detta slaven Jupiter som följeslagare och ägnar mycket tid åt jakt och naturstudier. Legrand har även en omfattande insektsamling och har vid det aktuella tillfället just hittat en bladhorning, som förefaller ny för vetenskapen. Den beskrivs i novellen på följande sätt:

Den hade två runda svarta fläckar vid övre ändan av ryggen och en avlång fläck vid den nedre. Skalet var utomordentligt hårt och glänsande och liknade fullkomligt polerat guld. Insekten var även anmärkningsvärt tung ...” (Poe 1922:20 f.).

Guldbaggen kopplas i novellen ihop med en nedgrävd sjörövarskatt via ett stycke pergament som påträffats i anslutning till insekten. Utan att avslöja något för sina två kompanjoner har Legrand på pergamentet kunnat utläsa ett krypterat meddelande skrivet med osynligt bläck. Dechiffrerad och rätt tolkad leder texten männen i skydd av nattens mörker till ett jätteträd på fastlandet. När Jupiter fås att klättra upp i trädet hittar han en fastspikad dödskalle, och genom att sänka den i ett snöre fästade guldbaggen ner genom kraniets ena ögonhåla kan skattens läge avslöjas. Kapten Kidds mycket värdefulla skatt kan så grävas fram och fraktas hem till Legrand, som därmed åter kan komma i besittning av sin en gång rika familjs förlorade välstånd. Efter att skatten säkrats återger Legrand i detalj för sina båda vänner hur han kunnat läsa texten på pergamentet och därefter dechiffrerat det krypterade meddelandet, som i dunkla ordalag beskrev skattens position. Att bevisen läggs fram först efter det att mysteriet fått sin lösning utgör ett flagrant brott mot detektivhistoriens senare klassiska upplägg. Legrands tillvägagångssätt liknar dock den ”ratiocination” som hans fiktive detektiv C. Auguste Dupin använder sig av i andra av Poes noveller, och genom vilken han kan se vad andra ej sett och lägga tyngd på detaljer som andra bedömt som oviktiga.

Svenska översättare har som regel valt att benämna novellen ”Guldbaggen”, en benämning som i svenska kan ha en mer allmän betydelse som guldglänsande skalbagge, men inom zoologin avser en särskild, huvudsakligen tropisk, familj eller underfamilj bland bladhorningarna, Cetoniidae eller Cetoniinae. Ordet guldbagge

finns enligt SAOB belagt i skrift sedan 1600-talet. Enligt artportalen/dyntaxa har vi idag fem svenska arter med "guldbagge" i trivialnamnet, varav alla utan den svarta guldbaggen, *Gnorimus variabilis*, är mer eller mindre grönmetalliska. Gruppens brittiska trivialnamn är "flower chafers". Men bildgooglar man på "gold bug" dyker det ändå upp en del tropiska guldbaggar, som *Plusiotis resplendens* från Costa Rica, till salu för endast 199 \$ stycket. Man kan tänka sig att Erik Carlquist med sin nya översättning "Guldskalbaggen", syftat till att komma bort från den zoologiska kopplingen till Cetoniinae och samtidigt öppna upp för möjligheten att det faktiskt kan vara en bagge av guld. Men trots allt skriver ändå Poe att det rör sig om en "*Scarabaeus*", och därmed alltså en bladhorning av något slag. S. Nilsson har för sin översättning från 1931 valt titeln "Den gyllene skalbaggen". Det är lite märkligt, med tanke på originaltitelns enkelhet, att de tre översättningar jag läst alla har olika titlar. I Lars-Erik Nygrens bibliografi återfinns även de svenska titlarna "Den gyllene skarabén" och "Ögat på dödskalen".

Standardtolkningen av vad Poe faktiskt avsåg för skalbagge utgår från att han konstruerat ett fantasidjur med drag av en knäppare med ögonfläckar på halsskölden, *Alaus oculatus*, och den stora metalliska långhorningen *Callichroma splendidum*. Poe vistades en period på Sullivans Island i slutet av 1820-talet, där båda dessa skalbaggsarter kan ses. Andra finner det troligare att han utgått från någon bladhorning i den lokala faunan, som till exempel *Cotalpa lanigera*, alternativt någon av de riktigt guldglänsande tropiska arter, som den ovan nämnda *Plusiotis*. Med tanke på osäkerheten i tolkningen, vill jag mena att "guldskalbaggen" har sina poänger som svensk översättning.

***

Genom att den hittades tillsammans med skattkartan nära resterna av en förlist båt i kombination med dess guldliska kropp och dödskalleliknande teckning kan skalbaggen i Poes berättelse binda ihop flera viktiga

element. Den ser ut att vara av guld och leder upphittaren fram till en gulds katt. Den liknar en döds kalle och släpps ner genom ett kraniums ena ögonhåla. Det är även signifikant att den bet upphittaren och därvid kan sägas ha smittat honom med guldfeber. Det faktum att Legrand ritat av baggen på Kaptan Kidds gamla pergamentanteckning är den handling som leder till att värmen från brasan gör det osynliga bläcket läsbart. Egentligen har baggen därmed spelat ut sin roll i berättelsen, men Legrand väljer att tilldela den även fortsättningsvis en symbolisk roll som låter den koppla ihop döds kallen och gulds katten på ett mystiskt sätt. Legrand understryker detta genom att för berättaren tala om nödvändigheten av att ”fullfölja Försynens och skalbaggens avsikter” (Poe 2005:117).

Berättelsens tre män kan sägas ha varsin inställning till guldbaggen. Den vidskeplige Jupiter finner den demonisk och full av ondska, medan berättaren betraktar den mer naturvetenskapligt rationellt. Legrand tycks se den mer som en budbärare, som bringat hans välutvecklade intellekt nyckeln till skattens fördolda existens och utnyttjande för hans återgång till ekonomiskt välstånd.

Men fångsten av guldbaggen är bara en första förutsättning för upptäckten av skatten, och det är Legrands avbildning av den som i berättelsen blir till den utlösande faktorn som startar upp hans tankeprocess och arbete med att tyda pergamentets dolda budskap. Avbildningen motiveras i sin tur av att baggen lånats ut till ”löjtnant G”, just efter att den hittats. Detta lån känns annars lite oväntat, då en hängiven skalbaggs-samlare som Legrand knappast skulle släppa ifrån sig ett så intressant djur innan han själv en hunnit studera det närmare. Poe har tydligen konstruerat lånet för att skapa en anledning för Legrand att rita av djuret. Att teckningen fick göras just på den funna pergamentbiten är i sin tur en följd av att Legrand vid det aktuella tillfället inte kunde hitta något ritpapper, trots att han brukade förvara detta på ett särskilt ställe. En annan tillfällighet var det kyliga vädret som medfört att Legrand låtit tända en brasa, utan vilket det osynliga bläcket inte skulle ha framkallats. Till saken hör även att det är Legrands stora newfoundlandshunds uppdykande, och det faktum att berättaren tidigare ägnat tid åt hunden, som gör att pergamentbiten hålls riskabelt nära elden.

Tydligt är att Poe bygger upp sin berättelse med hjälp av en serie av tillfälligheter: baggfyndet, utlånet, brasan, pappersbristen, hundens inträde osv. Poe låter även Legrand yttra följande: ”Och sedan hela serien av tillfälligheter och sammanträffanden – de var sannerligen märkliga” (Poe 2005:134). Alltför märkliga för att enbart tillskrivas slumpen kan man tycka, och därmed en bra grogrund för läsaren att blanda in övernaturliga krafter.

Medan denna berättelsens tidiga kedja av händelser kan tyckas styras av högre makter, blir det därefter Legrands intellekt

som får ta över genom att först avkoda den krypterade texten och därefter tolka textens i dunkla ordalag formulerade positionsangivelse. Det kan därmed tyckas som om Poe frammanar ett samband mellan magin och superhjärnan.

***

Det är inte svårt att inse att oväntade insektsfynd mycket beror av tillfälligheternas spel. Som exempel kan här anföras det första svenska fyndet av den finska gulbuken. Denna dykare hade nyligen beskrivits från norra Finland när jag tillsammans med Roger Pettersson gjorde en expedition till typlokalen i ödemarkerna nära ryska gränsen. Väl hemkommen utan att ha kommit i kontakt med arten, tar jag med mig Göran Arnqvist ut till Rockbäcken vid Mårdsele för att visa på förekomsten av en liten vattenskinnsbagge. Det första han gör är att fånga en dykare i sin kökssil. När han ger mig den säger jag skämtsamt att det ser ut som den finska gulbuken, vilket det även visade sig vara. Även om det inte var så enkelt att korrekt identifiera arten, kanske det inte direkt krävdes ett superintellekt som Legrands. Jag kan inte heller

säga att fyndet hade några mer påtagliga effekter på våra liv. Inte utan att blanda in lite kaosteori och åberopa eventuella fjärilseffekter. Något som troligen Poe inte hade en tanke på.

Källor

- Anderson, Carl L. 1973: *Poe in northlight. The Scandinavian response to his life and work.* Durham NC: Duke University Press.
- Falk, Bertil, 2007: *Novellen. En översikt.* Lund: BTJ förlag.
- Nygren, Lars-Erik, 1998: *Edgar Allan Poes hemlighetsfulla och fantastiska historier på svenska 1860-1997. En bibliografi.* Skogås: P. Olaisen.
- Poe, Edgar Allan, 1922: *Guldbaggen och andra noveller.* Översatta av Anna Berg-Mortensen. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Poe, Edgar Allan, 1931: *Sällsamma historier.* Översatta av S. Nilsson. Malmö: Världslitteraturens förlag.
- Poe, Edgar Allan, 2005: *Samlade noveller. 1.* Översatta av Erik Carlquist. Umeå: H:ström.
http://en.wikipedia.org/wiki/The_Gold-Bug
<http://www.eapoe.org/works/tales/index.htm>
<http://www.poestories.com/>

Författarens adress:

anders.nilsson@emg.umu.se
 Mullsjö 258, 91490 Nordmaling

PLOMBERA

Edra tänders själv

genom att använda »P L O M B I N». Med »P L O M B I N» kan man själv laga sina trasiga tänders, värkande tänders sluta att värka. Finnes i både vitt och guld efter önskan.

Priser: guld 3: 75, vitt 2: 50, plus porto.

Rekvirera från

KEM.-TEKN. FABRIKEN CLAR,

Tel. namnanrop: STAVREVIKEN.

Postgirokonto 75389.

Har Ni råd att undvara skrivmaskin?

Det är tidens lösen att allt skrivarbete skall vara utfört på skrivmaskin, lättläst och prydligt. Begär vår prislista över helrenoverade begagnade maskiner. Säljas med garanti. Även på avbetalning (10—20 kr. pr mån.). Maskiner uthyras. Kan erhållas till påseende. Begär prislista.

AND. SKOG A.-B.

S. Hamng 25 - GÖTEBORG - Tel. 706 70